

**JELLE'S
WEEK
DIEREN**

**BIZARRE
BEDREIGDE
EETBARE ZIELIGE
EN ANDERE
BEESTEN**

JELLE REUMER

www.uitgeverijlias.nl

 Facebook.com/UitgeverijLias

 @UitgeverijLias

© 2015 Jelle Reumer

Omslagontwerp en vormgeving: Nico Richter

Fotoverantwoording: pag 231

ISBN 978 90 8803 064 2

NUR 320, 922

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten te regelen volgens wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Alle rechten voorbehouden / All rights reserved
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze en/of door welk ander medium ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Deze uitgave is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Noch de maker, noch de uitgever aanvaardt echter aansprakelijkheid voor eventuele schade als gevolg van eventuele onjuistheden en/of onvolledigheden in deze uitgave.

– INHOUD –

Inleiding: de albatros en de kolibrie 7

Bizarre beesten 11

Doodgewone dieren 33

Eetbare dieren 63

Gevaarlijke beesten 83

Lastige beesten 101

Bedreigde dieren 133

Zielige dieren 153

Uitgestorven dieren 177

Zeldzame dieren 189

& nog wat meer zespoters 211

Fotoverantwoording 231

Dankwoord 231

BIZARRE BEESTEN

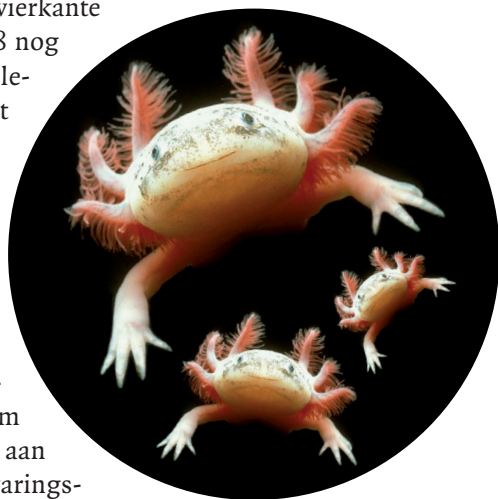
– DE AXOLOTL –

12

BIZARRE BEESTEN

Begin 2014 berichtte NRC Handelsblad dat het met de axolotl slecht gaat. Het vervelende nieuwtje werd gepresenteerd onder de alarmerende kop ‘Waar is de Mexicaanse wandelende vis gebleven?’ Ik kan me voorstellen dat in Nederland niemand noemenswaardig wakker ligt als gevolg van het zoek zijn van de axolotl, maar het schijnt dat ze in Mexico de axolotl inderdaad kwijt zijn. Overigens niets ten nadele van NRC Handelsblad, maar de axolotl is geen vis maar een salamander. Van nature komen de diertjes uitsluitend voor in één meer, het Xochimilco-meer, maar dat is als gevolg van instromend rioolwater dusdanig vervuild geraakt dat de dieren er zijn verdwenen. Volgens wikipedia waren er in 2009 nog maar twaalfhonderd wilde exemplaren over. Onze kwaliteitskrant meldde dat er in 2003 nog duizend per vierkante kilometer waren, in 2008 nog maar honderd en nu helemaal geen meer. Niet dat daarmee de axolotl als zodanig is verdwenen, want het bizarre amfibie wordt voor onderzoek volop gekweekt.

Axolotls zijn geweldig saaie beesten en tegelijk ook ontzettend interessant. Het saaie zit ’m in hun volslagen gebrek aan activiteit. Ik ben daar ervaringsdeskundige in, want in de tijd dat ik pas biologie studeerde, hield ik een stel axolotls in een aquarium. De dieren leunden als bewusteloze zombies op een toef waterplanten, kwamen af en toe naar het oppervlak om een teug lucht te nemen en hervatten daarna meteen hun toestand van volslagen le-

thargie. Om ze te voeren peurde ik enkele malen per week regenwormen te voorschijn uit het ouderlijk gazon, knipte die in brokjes en hield ze met een pincet voor des axolotls brede bek. Als de wormfragmenten genoeg wriemelden of ik wat met het pincet wapperde, konden ze plotseling toehappen. De rest van de dag deden ze dan alsof ze daarvan moesten uitrusten.

De axolotl wordt in principe nooit volwassen. Het is eigenlijk een groot geworden larve, een mega-donderkopje, een überpuber. De uitwendige franjekieuwen zien we ook bij gewone salamanderlarfjes, en zodra de salamandertjes hun gedaanteverwisseling

GEWELDIG SAAI MAAR OOK ONTZETTEND INTERESSANT

doormaken, verdwijnen die kieuwen en gaan ze over op longademhaling. Maar axolotls komen nooit aan een metamorfose toe. Althans, meestal niet. Soms, als hun waterplas opdroogt, gebeurt het toch. Echt vreemd daarbij is dat dit proces weer kan worden teruggedraaid: volwassene wordt dan weer puber.

Nog spannender vinden biologen het regeneratievermogen. Omdat axolotls naar alles happen wat een beetje beweegt, raken ze per ongeluk wel eens een poot of een kieuw kwijt aan de buurman. Geen zorg daarover, die poot of kieuw groeit weer aan! De dieren bezitten een enorme regeneratiekracht, ongekend groot onder de gewervelde dieren. Als dat ooit eens bij mensen kan worden werkstelligd, zou dat een revolutie in de geneeskunde veroorzaken. Wie weet zal de axolotl dus nog eens dienen als bron van kennis en inspiratie om onze eigen ledematen te laten regenereren. Het zou een Nobelprijswaardige ontdekking zijn als mensen die een hand zijn kwijtgeraakt aan de cirkelzaag of een been door een landmijn, hun verdwenen ledematen weer kunnen laten teruggroeien. Maar zover is het nog niet en de axolotls in het Xochimilco-meer zullen dat zeker niet meer meemaken want die moeten, zo blijkt, eerst zelf hun eigen populatie zien te regenereren.

– DE BLADSTAARTGEKKO –

14

BIZARRE BEESTEN

Het is de bedoeling van camouflage om het gecamoufleerde aan het zicht te onttrekken. Idealiter zien roofdieren dan de prooi niet zitten, of prooidieren zien de predator niet naderen. Het principe is na de Eerste Wereldoorlog, toen sommige legers aanvankelijk nog in felrode broekten strijde trokken, onderdeel geworden van het krijgsgeschiedenis. Zie de fors besnorde Lybische generaal die medio mei 2014 een persconferentie gaf. De generaal zat temidden van een nors gezelschap in groenbruine camouflagepakken. Eén afwijkende militair was gekleed in een licht beige-bruin camopak met dito cowboyhoed, een ander had een rood T-shirt aan. Een foto van het chagrijnige stel stond toen in de kranten. Vreemd: ze droegen bijna allemaal een kostuum dat hooguit een zekere dekking kan bieden in de zomerse versie van een West-Europees gemengd loofbos. Hooguit kan die ene met zijn beige woestijnpak in Lybië nog iets van camouflage claimen. De foto is gemaakt in Benghazi; waarschijnlijk biedt het rode T-shirt daar nog de meeste dekking, je valt dan op straat het minst op. Het frisse bronsgroen van de rest is echter bespottelijk, alle pogingen tot visueel verdwijnen zijn bij dit martiale toneelstuk mislukt.

De heren zouden een voorbeeld kunnen nemen aan de *Satanic leaf-tailed gecko*, kortweg de bladstaartgekkoprooi. De naam van deze soort is *Uroplatus phantasticus* en dat betekent letterlijk: fantasierijke platstaart. De foto toont op het eerste gezicht een zestal verdroogde bladeren. Bij nader inzien blijkt het blad links in het midden de vorm van een hagedissenkop te bezitten. Vervolgens ontwaart men een

armpje, een lichaam, een staart. Die staart is niet te onderscheiden van een bruin en verdord blad.

Er zijn in totaal acht soorten bladstaartgekko's en hun verspreiding is geheel beperkt tot Madagaskar en enkele omliggende kleinere eilandjes. Bij alle soorten is de staart zijdelings verbreed en afgeplat. Bij de welhaast onzichtbare hagedis op de foto is die staart een levensechte kleurenfotokopie van een dor blad, alsof ie-

ONZICHTBAAR ALS EEN FANTASIERIJKE PLATSTAART

mand de echte staart van het dier heeft afgeknipt en er daarna de kopie heeft aangeplakt. De inkepingen aan de staartrand zien eruit alsof er insecten aan hebben geknaagd, wat het effect verder versterkt. Het is een bijzonder product van de evolutie. De dieren moeten over een lange tijdspanne zijn ontstaan, waarbij telkens die gekko's met de staarten die het meest op een blad leken in de natuurlijke selectie werden gespaard. Zo sneuvelden tijdens de Grote Oorlog ook de soldaten met een rode broek eerder dan hun collega's in camopak.

Het zal niet verbazen dat bladstaartgekko's in het bos leven. Ze zijn 's nachts actief en jagen dan op insecten. Ze worden ernstig bedreigd door bekende oorzaken zoals ontbossing en habitatvernietiging, maar ook door de abjecte handel in terrariumdieren. Bladstaartgekko's vormen de absolute top op het gebied van camouflage. Daar kan geen beroepsmilitair tegenop, zeker niet die norske Lybiërs met hun in de woestijn volstrekt misplaatste imitatie van het Kralingse Bos.

LASTIGE BEESTEN

– HET ZILVERVISJE –

128

LASTIGE BEESTEN

Het beste boek dat ooit is geschreven over het verschijnsel van de zogenoemde levende fossielen (de term is natuurlijk een *contradictio*) is *Survivors* van de bekende Britse paleontoloog professor Richard Fortey. Het gaat over de ginkgobomen uit China en vreemde stromatoliet-riffen in Australië, over Nieuw-Zeelandse fluweelwormen, over degenkrabben en de coelacanth uit de diepe Indische Oceaan. Veel

van zulke levensvormen, die in

tegenstelling tot hun naaste

verwanten de tand des

tijds hebben doorstaan,

leven in verafgelegen

oorden. De indruk

ontstaat daardoor al

snel dat je minstens

naar Verweggistan

moet om een living

fossil te zien. Toch

hoeft dat niet. Het

ultieme levende fossiel,

het meest primitieve ge-

leedpotige dier dat men

zich maar kan voorstellen,

leeft gewoon onder onze neus. In

Nederland. Het is het zilvervisje. Het diertje

is geen vis maar een insect, een oerinsect. Zilvervisjes zien eruit als-

of ze zich zojuist hebben losgewurmd uit de harde leisteen van de

Burgess-formatie in Canada, een uit het Cambrium stammend,

550 miljoen jaar oud gesteente waarin vreemde levensvormen plat-

gedrukt bewaard zijn gebleven. Je vindt er de oerlancetvis, de oer-

trilobiet, de oergarnaal en de nodige dieren waarvan de verwant-

schap onduidelijk is. De oergeleedpotige moet er destijds ongeveer

zo hebben uitgezien als een zilvervisje. Een geleed, sigaarvormig

wezentje met wat sprieten en een heel stel pootjes aan de onderkant. Als dat stel pootjes reduceert tot vijf paar heb je een primitieve garnaal. Met vier paar pootjes is het een primitieve spinachtige en met drie paar is het een oerinsect, een zilvervisje. En dat oerinsect rende afgelopen zomer zomaar zenuwachtig door mijn badkamer; levende fossielen in een Nederlands huis.

Dat zit zo. Vorig najaar stond het dak van onze bovenburen in brand (inderdaad, dankzij dakdekkers). De brandschade zelf viel eigenlijk nog wel mee, maar de door de brandweer naar binnen gepompte hoeveelheid bluswater niet. Vier verdiepingen lager stonden de plassen op het parket en al dat water was daar gekomen via de tussengelegen vloeren, oude houten vloeren van planken op gebint en met gips-op-riet eronder. Alles was doorweekt, ronkende bouwontvochtigers hebben wekenlang overuren gedraaid. Toen alles min of meer droog was, kwamen de zilvervisjes. Die vonden in de grote, nog vochtige ruimten tussen plafonds en vloeren hun eldorado, met fijn nat riet om van te eten. Een half jaar lang liepen de fossielen door mijn badkuip, over de toiletvloer en zelfs in de

HET ULTIEME LEVENDE FOSSIEL IS NOG ONDER ONS

lichtarmaturen. Het oude Cambrium kwam letterlijk tot leven.

Zilvervisjes zijn echt primitieve insecten, zo oer dat ze zelfs nog geen vleugels bezitten – die kwamen pas verderop in de stamboom tot ontwikkeling. Met een torpedovormig lijfje, een paar sprietjes aan het achterlijf en een zilverachtige beschubbing lijken ze met veel fantasie wel wat op miniatuur-sardientjes; vandaar het achtervoegsel ‘visjes’. De diertjes voeden zich met cellulose, zoals oud plafondriet, maar vooral papier vinden ze een lekkernij. Ze kunnen een ruïne maken van een bibliotheek, van een collectie kostbare postzegels of van een vergeten archief. Het zilvervisje is daarom behalve een levend fossiel ook ongedierte. Voor een paleontoloog met een uitgebreide bibliotheek levert dat een lastig dilemma.

– DE TREKVOGEL –

130

LASTIGE
BEESTEN

Wie in de jaren zeventig van de vorige eeuw in Utrecht biologie of geologie studeerde en daarbij op excursie ging naar Frankrijk of Zuid-Limburg deed dat per touringcar van firma De Trekvogel uit Rucphen. Het uitspreken van die woordcombinatie ontlokte jarenlang de nodige hilariteit onder de studerende adolescenten en nog altijd roept bij de betrokken oud-studenten het woord ‘trekvoegel’ warme herinneringen op aan het veldwerk.

Dat is soms wel anders, dan zit de trekvoegel in de beklagdenbank. Met grote regelmaat steekt in Europa de vogelgriep de kop op, vrijwel altijd afkomstig uit het verre oosten. Dus ook toen in november 2014 de vogelgriep (die keer in de variant H5N8) eerst in Duitsland, daarna in Hekendorp bij Oudewater en in Kamperveen en vervolgens ook in Engeland opdook, hadden ‘de trekvogels’ het gedaan. Welke trekvogels? Dat doet er niet toe, het hele concept trekvoegel is schuldig. Collega-schrijver Koos Dijksterhuis, de Vogelbescherming en anderen wonden zich er behoorlijk over op, en

VOGEL IN DE BEKLAAGDENBANK

terecht, want onbewezen beweringen kunnen niet ferm genoeg worden tegengesproken. Zelfs een viroloog van het Erasmus MC, die ik verder zeer hoog acht en die normaliter slechts iets roept na uitgebreide en dubbelblinde verificatie, beschuldigde de trekvogels, ook in zijn geval zonder nadere specificatie van de soort. De dagbladen nemen dat dan meteen klakkeloos over, gelukkig soms wel met de woorden ‘waarschijnlijk’ en ‘mogelijk’ erbij, maar toch.

Tja. Hoe verspreidt een virus zich in korte tijd over vele honderden kilometers van kippenhok naar kippenhok, terwijl de genetisch en motorisch gedepriiveerde kippen zelf vermoedelijk niet eens in staat zijn om fladderend de overkant van hun kooi te halen? Daar heeft men trekvogels voor nodig. De logica is even simpel als

onbenullig: trekvogels zijn vogels en vogels (welke vogels doet er niet toe) kunnen uit de aard van hun vogelzijn vogelgriep hebben (welke variant en mate van virulentie doet er ook niet toe) en de ziekte meenemen naar verre oorden. ‘Wilde vogels,’ zo hoorde ik op de radio een getroffen agrariër ze noemen – alsof hij over een bende stomdronken voetbalhooligans sprak.

Hoe een willekeurige spreeuw, kraanvogel of gans in Duitsland het virus opdoet weet niemand. Die vogel vliegt daarna niet gewoon zuidwaarts zoals zijn gedrag hem dwingt te doen, maar naar Kamperveen en Hekendorp en daarna meteen door naar Engeland. Het lijkt me nonsens, maar ik ben dan ook geen viroloog. Maar stel dat één besmet spreeuwenpoepje uit een overvliegende vogel op een kippenboerderij belandt, hoe krijgt zo’n poepje dan de poppen aan het dansen? Door op het thermisch geïsoleerde dak

te vallen van de megastal waarin het opgehokte pluimvee huist? Of recht voor de deur waardoorheen de boer via een ontsmettingsbadje zijn stal betreedt? Het is sciencefiction, onbewezen en tendentiekus en een belediging voor de trekvogel.

Trekvogels zijn de wereldwonderen van de zoölogie. Afhankelijk van de soort kunnen ze in een korte tijdsspanne vele duizenden kilometers overbruggen op zoek naar winter- of zomerverblijf.

Het mechanisme erachter is nog altijd voor een deel in nevelen gehuld. Ze oriënteren zich misschien op de sterrenhemel of op ultrageluid of op het aardmagnetisch veld; alle mogelijkheden zijn onderzocht en er is niet één duidelijk antwoord. En: ook al kun je je als gierzwaluw of spreeuw ergens op oriënteren, hoe weet je dan exact hetzelfde gebouw of dezelfde boom weer terug te vinden waar je vorig jaar blind en kaal uit het ei kroop? Dat verschijnsel is zelf al raadselachtig genoeg; daar hoeft geen virale onzin aan toegevoegd.

BEDREIGDE DIEREN

– DE KEIZERSPINGUÏN –

140

BEDREIGDE DIEREN

Er is wetenschappelijke verwarring over het lot van de keizerspinguïn, de grootste van alle zeventien soorten pinguïns. Keizerspinguïns zijn kolossale vogels die tot 130 cm hoog en bijna veertig kilo zwaar kunnen worden, prachtige dieren met zwart en wit en grijs en feloranje wangvlekken. Ze broeden op de randen van Antarctica, vrijwel altijd op het pakijns en slechts bij zeer hoge uitzondering op land. Die vrijwel complete afhankelijkheid van drijvende ijsmassa's als leefgebied maakt de dieren nogal kwetsbaar voor klimaatverandering, want bij het opwarmen van de aarde verdwijnt het pakijns zienderogen. Extra lastig daarbij is de ingebakken pinguïngewoonte die filopatrie wordt genoemd, letterlijk: vaderlandslievendheid. Honkvastheid. Het betekent dat de dieren tijdens het broedseizoen altijd terugkeren naar dezelfde plek waar ze het vorige jaar ook zaten te broeden en waar ze ooit

TOT UITSTERVEN GEDOEMD OF TOCH NIET?

geboren zijn. Dat wordt een probleem als die plek langzaam wegsmelt. De opluchting was daarom groot toen in een wetenschappelijk tijdschrift bekend werd gemaakt dat sommige keizerspinguïns hun broedkolonie hadden verplaatst. Kennelijk was de honkvastheid niet zo rigide als gedacht. Als dat klopt is het mogelijk dat de dieren van het verdwijnende pakijns verkassen naar een betere plek om te broeden, wat de overlevingskansen op de lange termijn natuurlijk enorm zou vergroten.

Maar de wetenschap zou de wetenschap niet zijn als er niet prompt een andere onderzoeksgroep zou zijn die het tegenovergestelde beweert. Dus, terwijl men aan de universiteit van Minnesota denkt dat het met de kwetsbaarheid van de keizerspinguïn niet zo'n vaart zal lopen, beweren de biologen van het oceanografisch instituut van Woods Hole dat de keizerspinguïn een ernstig risico van uitsterven tegemoet kan zien. Voor het einde van de eeuw kan

de populatie (nu ongeveer een kwart miljoen broedparen) teruglopen tot ruim honderdduizend en daarna niet alleen letterlijk maar ook figuurlijk door het ijs zakken. Dat komt dan niet zozeer doordat de broedplekken onder de flapvoeten van de pinguïns wegsmelten, maar doordat met het pakijns ook de voedselbronnen verdwijnen. De ene onderzoeksgroep beweert dus dat de dieren kunnen verkassen, de andere dat ze dreigen uit te sterven. Misschien. Maar misschien ook niet. Wetenschappers zijn gewend met zulke onzekerheden te werken; ze concluderen hooguit droogjes dat ze nog nader onderzoek moeten verrichten en dat ze meer en nieuw materiaal nodig hebben om hun resultaten te verfijnen. Beleidsmakers worden er echter erg zenuwachtig van; die willen duidelijkheid om hun beleid op af te stemmen,

141

BEDREIGDE DIEREN

en wanneer de biologen elkaar tegenspreken verschaft dat de politiek een alibi om vooral niets te ondernemen.

En wat kan de pinguïn ermee? Voorlopig weinig en dus broeden de dieren op hun pakijns ijverig verder op dat ene enorme, één pond zware ei. Dat broeden is een klus voor de mannetjes. Vanaf het moment dat het vrouwtje haar ei heeft gelegd staat papa er alleen voor. De stakkers eten ruim twee maanden niets en verliezen daarbij minstens een derde van hun lichaamsgewicht. Pas als het ei is uitgekomen gaat het vrouwtje zich er weer mee bemoeien. Dat de keizerspinguïn het met de voorgeschreven monogamie niet zo nauw neemt, mag onder zulke omstandigheden nauwelijks verbazing wekken.

Dieren doen niet aan politiek, maar soms – zo blijkt – kan een dier ongewild wel een politieke daad verrichten. Dat overkwam eens een otter, in 2013. De oude staatssecretaris voor natuurbeheer, de vermaledijde Henk Bleker, was nauwelijks afgetreden en de nieuwe nog maar koud beëdigd, of daar was plotseling het bewijs dat de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) werkt. Dankzij één enkele otter kon toen het kortstondige tijdperk van het EHS-bashing eindelijk worden afsluiten. En dat, gelukkig, met een geherintroduceerd zoogdier met een hoge aaibaarheidsfactor en niet met de binnenkort te verwachten aankomst in ons land van de wolf of de lynx, twee dieren waar bijna niemand op zit te wachten. De otter is wel welkom; de otter hoort bij ons land, in heldere veenplassen en traag stromende rivieren vol vis. Otters

ZWEMVLIEZEN TUSSEN DE TENEN, DE STAART ALS PEDDEL

zijn helemaal aan het leven in water aangepast. Oren, ogen en neusgaten zitten op één lijn bovenop de kop, zodat hij al zwemmend kan doorgaan met horen, zien en ruiken. Met zwemvliezen tussen de tenen en een staart die als peddel en roer dient, kan hij uren blijven zwemmen op zoek naar eten. Liefst vis, maar ook ratten, eendjes, kikkers of rivierkreeftjes worden met graagte naar binnen gewerkt.

Aan het vroegere voorkomen van deze zeehondjes van het zoete water herinnert hier en daar een toponiem als Otterlo, of de naam van een uitspanning zoals restaurant de Otter in Loosdrecht. Op die plek kwamen otters ooit algemeen voor. Ergens in de jaren zeventig van de vorige eeuw waren ze uit het Hollands-Utrechtse veenplassengebied verdwenen en in 1989 uit heel Nederland, want toen werd de allerlaatste otter doodgereden in Friesland. Dat moet toen al een enorm eenzaam dier geweest zijn, in elk geval is er sindsdien geen otter meer waargenomen. Hij werd in ons land ver-

volgens officieel uitgestorven verklaard. De belangrijkste oorzaken van de teloorgang: een combinatie van het toegenomen verkeer en de achteruitgang van de waterkwaliteit (fosfaten in wasmiddelen). *Lutra lutra*, zoals de wetenschappelijke naam luidt, was samen met de beer, de wolf en de bever onderdeel van de vaderlandse geschiedenis geworden. Alleen in dierentuinen was hij nog te zien.

In 2002 werd voorzichtig begonnen met de herintroductie van uit het buitenland geïmporteerde dieren. Vier stuks werden uitgezet in de kop van Overijssel en na een trage start vormde zich een kleine populatie. Iedere keer als er ergens een otter werd waargenomen – bij het Ketelmeer, bij Zutphen, langs de Regge en zelfs een

145

keer in Amsterdam – haalde dat als een

belangrijk biologisch wapenfeit

de krant. En toen, bewindspersoon

nog maar net exit, werd

dus ook een otter aange-

troffen in de Oostvaarders-

plassen. Realisten

zouden ons ontnuchter-

end kunnen vertellen

dat je daar natuurlijk op

kon wachten, niks bij-

zonders daarom, maar

het beleidsmatige deukje

dat de Ecologische Hoofd-

structuur in die bewuste ka-

binetsperiode had opgelopen,

zorgde ervoor dat deze waarneming

niet zozeer als de volgende ottervondst werd gepresenteerd, maar

vooral als het bewijs dat de Ecologische Hoofdstructuur werkt. Zo

kreeg Henk Bleker van een pionierende Flevolandse otter nog een

subtiel trapje na, uitgedeeld door een kort bruinbehaard pootje met

zwemvliezen.

